

ГЕОГРАФІЧНІ НАУКИ

Безсмертнюк Т.П.

*кандидат географічних наук, старший викладач,
Волинський національний університет імені Лесі Українки*

БІОСФЕРНІ РЕЗЕРВАТИ ЯК РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНІ ОБ'ЄКТИ

Біосферні резервати – це території суходільних, прибережних, морських екосистем або їх поєднання, які визнані на міжнародному рівні в рамках Програми ЮНЕСКО «Людина і Біосфера». Біосферні резервати виконують три взаємопов'язані функції: 1) охоронну (збереження і захист генетичних ресурсів, різноманіття біологічних видів, екосистем та ландшафтів); 2) функцію розвитку, тобто активного сприяння стійкого соціально-економічного розвитку регіону; 3) функцію наукового і матеріально-технічного забезпечення для підтримки освітніх та навчальних проєктів, проведення наукових досліджень і здійснення моніторингу на локальному, регіональному, національному й міжнародному рівнях. Вони утворюються для того, щоб активізувати і демонструвати збалансоване відношення між людьми і біосферою, сталий розвиток суспільства [1; 2].

При створенні біосферного резервату активізується транскордонна співпраця у сфері охорони навколишнього природного середовища, в тому числі й в питаннях реалізації спільних проєктів щодо вирішення у прикордонній зоні екологічних проблем, розвитку екологічного туризму та культурного спілкування населення.

Для біосферних резерватів характерним є зонування території, яка поділяється наступним чином: заповідна зона (зона ядра, або центральна), буферна зона та перехідна (транзитна, або зона співробітництва). Заповідна зона виділяється з метою захисту і відновлення природних малозмінених і найбільш цінних територій, для яких вже встановлені найбільш суворі обмеження допустимого природокористування. Буферна зона оточує або прилягає до центральної зони, є чітко окресленою у просторі, де можлива діяльність, що не суперечить охоронним функціям. Буферна зона служить для збереження традиційних культурних ландшафтів регіону, створення умов для рекреації та оздоровлення жителів регіону, зменшення антропогенних навантажень на особливо цінні екосистеми, збалансованого використання природних ресурсів, розвитку туризму. Практично всі землі, які включені до буферної зони, мають встановлені обмеження в

господарському використанні. Перехідна зона включає населені пункти, забудовані території, а також сільськогосподарські та покриті лісом землі, які інтенсивно використовуються. Ця зона забезпечує стійкий, інтенсивний та екологічно збалансований розвиток території резервату, в ній пропагується і розвивається практика збалансованого управління ресурсами [1; 2].

Світова мережа біосферних резерватів ЮНЕСКО нараховує 714 об'єктів, включаючи 21 транскордонний резерват, у 129 країнах світу. Національна мережа біосферних резерватів ЮНЕСКО складається з восьми об'єктів (див. табл. 1), в тому числі чотирьох транскордонних – двох тристоронніх та двох двосторонніх [6].

Таблиця 1

Перелік біосферних резерватів України

Назва біосферного резервату	Дата створення	Площа, га	Опис
Чорноморський	15.02.1985 р.	109 956,8	Найбільший в Україні. Найбільший морський резерват у Східній Європі. Резерват репрезентує прибережні території Чорного моря та сухого південно-європейського степу.
Асканія-Нова	15.02.1985 р.	33 307,6	Резерват представляє Степову зону України та забезпечує збереження єдиної в Європі ділянки типчаково-ковилового степу, у рослинності якого переважають дернові злаки.
Карпатський	15.02.1993 р.	58 025	Територія належить до гірської системи Центральної Європи. У резерваті представлено весь комплекс висотної поясності Українських Карпат – від елементів передгірних лук і дібров до альпійського поясу з лучними, скельно-лишайниковими ландшафтами.

(Закінчення таблиці 1)

Східні Карпати	02.02.1999 р.	208 100	Транскордонний польсько-словачко-український біосферний резерват у Східних Карпатах. Складається з трьох національних і трьох ландшафтних парків у трьох країнах.
Дельта Дунаю	02.02.1999 р.	623 тис.	Складовою частиною транскордонного румунсько-українського біосферного резервату є Дунайський біосферний заповідник України площею 50 252,9 га.
Західне Полісся	11.07.2012 р.	263 016 тис.	Склад тристороннього білорусько-польсько-українського біосферного резервату: Шацький біосферний резерват; біосферний резерват «Прибузьке Полісся» (Республіка Білорусь); біосферний резерват «Західне Полісся» (Республіка Польща).
Деснянський	26.05.2009 р.	70 748	Створений як українська ділянка російсько-українського транскордонного біосферного резервату в басейні річки Десна, репрезентує східно-поліські ландшафти, екосистеми, флору і фауну.
Розточчя	29.06.2011 р.	74 828	Репрезентує типові для Розточчя ліси, луки та болотні екосистеми. З 2019 року «Розточчя» – українсько-польський транскордонний резерват.

Джерело: розроблено автором за даними [3; 6]

Основу біосферних резерватів складають такі поліфункціональні природоохоронні території, як національні природні та регіональні ландшафтні парки, які, окрім природоохоронної, виконують також і рекреаційну функцію, зокрема активно розвивають екологічний туризм. Центральним елементом у розвитку та діяльності екологічного туризму в межах біосферних резерватів являється наявність та розробка туристичних маршрутів та екологічних стежок, метою яких є створення відчуття у туристів їх взаємозв'язку з природним середовищем [7].

Влаштування в межах біосферних резерватів екологічних стежок і туристських маршрутів здатне вирішити два важливих завдання. По-перше, забезпечити відвідувачам природоохоронних установ найповніше ознайомлення з її ландшафтами, цінними природними та культурними об'єктами, а, по-друге, мінімізувати вплив рекреації на природне середовище заповідних територій. Останнє завдання має особливе значення, оскільки обмеження негативного впливу рекреантів на природне середовище можливе тільки при допустимих величинах рекреаційних навантажень. Екологічні стежки та маршрути обмежують ці навантаження завдяки розподіленню потоків рекреантів по території природоохоронних установ [4].

Екологічний туризм у межах біосферних резерватів повинен розвиватися у поєднанні з екологічною освітою, адже саме вона повинна підвищувати екологічну освіту дітей та підлітків, формуючи правильне ставлення до природи. Розвиваючи та пропагуючи на території біосферних резерватів екологічну освіту та екологічний туризм, також набуває популярності сільський туризм і агротуризм. Облаштування і функціонування агроосель у селах може стати суттєвим чинником підтримки різних форм екотуризму через забезпечення нічліжних і гастрономічних послуг для туристів. Разом з тим, важливо також здійснити заходи щодо підготовки привабливих агротуристичних продуктів, орієнтованих на певні групи відвідувачів біосферних резерватів [7].

Отже, біосферні резервати є особливими територіями, які створюються відповідно до спеціальних положень ЮНЕСКО і де збереження біологічного та ландшафтного різноманіття поєднується із забезпеченням сталого розвитку території. Серед інших видів об'єктів природоохоронних територій розвиток рекреаційної діяльності набуває пріоритетного значення у буферних зонах біосферних резерватів. Згідно з міжнародними нормами і законодавством України, на території даної зони підтримується туристично-рекреаційна діяльність, спрямована як на зменшення туристичного навантаження на заповідну зону, так і на збільшення туристично-рекреаційної привабливості транзитної зони. Розвиток рекреаційної і туристичної сфери має економічне значення та сприятиме популяризації біосферних резерватів серед широких кіл населення [5].

Список використаних джерел:

1. Біосферні резервати. Департамент екології та природних ресурсів Львівської обласної державної адміністрації. URL: <https://deplv.gov.ua/biosferni-rezervaty/> (дата звернення: 27.06.2021).
2. Біосферні резервати світу: Транскордонний біосферний резерват «Західне Полісся». URL: <https://lisvolyn.gov.ua/?p=3119> (дата звернення: 27.06.2021).
3. Біосферні резервати України. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Біосферні_резервати_України (дата звернення: 27.06.2021).
4. Заповідна справа в Україні : навчальний посібник / за заг. ред. М. Д. Гродзинського, М. П. Стеценка. Київ : Географіка, 2003. 306 с.
5. Мельничук М. М., Судима В. П., Безсмертнюк Т. П., Токарчук Д. В. Транскордонний біосферний резерват як форма поєднання природоохоронної та рекреаційної діяльності (на прикладі ТБР «Західне Полісся»). *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : географія*. Тернопіль, 2017. № 1 (випуск 42). С. 170–177.
6. Програма ЮНЕСКО «Людина і біосфера». URL: <https://unesco.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/programa-lyudina-i-biosfera> (дата звернення: 27.06.2021).
7. Худоба В., Четирбук О. Перспективи розвитку екологічного туризму в межах транскордонних природоохоронних територій України та Польщі. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Географія*. Тернопіль : Тайп, 2020. № 1(48). С. 99–106.